

Zadanie publiczne pn. „III konferencja naukowa Ostrołęka na przestrzeni wieków” współfinansowana ze środków Miasta Ostrołęki.

Miasto Ostrołęka

Jerzy Kijowski
Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe

Ostrołęka w latach 1944-1956

Okres od lipca 1944 do lutego 1945 r. obfitował w bardzo ważne wydarzenia zarówno w historii kraju, jak i Ostrołęki. Wojna i pięcioletni okres niemieckiej zblizwały się ku końcowi. Na Zachodzie utworzony został drugi front. Na wschodzie Armia Czerwona doszła do linii Wisły, Sanu i Narwi. Jej kolejna ofensywa, przeprowadzona w połowie stycznia, doprowadziła do wyzwolenia prawie całego kraju. Na terenach tych, pod kuratelą radziecką, powstawała nowa władza ludowa.

Dla mieszkańców Ostrołęki był to trudny czas. Przed zbliżającą się letnią ofensywą 1944 r. część ostrołęczan została wysiedlona. Pozostała, na polecenie władz radzieckich, wysiedlono w miesiąc po wyzwoleniu miasta. W tym krótkim czasie miasto z jednej strony spotkało ogromne zniszczenie, w wyniku ostrzału artyleryjskiego, a z drugiej doświadczenie tworzenia pierwszych struktur władzy państwowej i samorządowej. W Czerwiniu, gdzie przebywała większość ostrołęczan, powstały komórki partyjne ludowców i socjalistów, powołano Powiatową Radę Narodową i Miejską Radę Narodową, wybrano starostę i burmistrza, rozpoczęły się zajęcia w gimnazjum i liceum ostrołęckim. Działalność rozpoczęły: Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa, Sąd Grodzki, Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej i Urząd Bezpieczeństwa Publicznego. Ostrołęczanie z utęsknieniem i obawą czekali na powrót do miasta, do swoich domostw. Czekali na powrót najbliższych.

W tym okresie doszło do, często dość bolesnych, kontaktów z żołnierzami rosyjskimi i wszechwładnymi funkcjonariuszami NKWD, stosującymi ostre represje wobec osób związanych z rządem londyńskim, przede wszystkim licznych w naszym rejonie członków Armii Krajowej. Sukcesywnie w represje skierowane przeciwko tym osobom włączała się milicja Obywatelska i Urząd Bezpieczeństwa Publicznego. Rozpoczęła się, trwająca niemal dekadę, krwawa walka z niepodległościowym podziemiem.

Lata 1945-1948 to początek życia mieszkańców naszego kraju w pojałtańskiej rzeczywistości. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego przekształcony został 31 grudnia 1944 r. w Rząd Tymczasowy, a 21 czerwca 1945 r. w Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. 19 stycznia 1945 r.

gen. Leopold Okulicki rozwiązał Armię Krajową. Powstały nowe organizacje, takie jak Narodowe Zjednoczenie Wojskowe (z połączenia Narodowych Sił Zbrojnych i Narodowego Związku Wojskowego), Armia Krajowa Obywatelska, Ruch Oporu Armii Krajowej, a następnie Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” (WiN). 2 sierpnia 1945 r. ogłoszono pierwszą amnestię, a 27 lutego 1947 r. drugą. Równocześnie trwała ostra walka z niepodległościowym podziemiem, w której brała udział Milicja Obywatelska, Urząd Bezpieczeństwa Publicznego oraz nowo utworzony Korpus Bezpieczeństwa Publicznego. Życie polityczne w latach 1946-1947 zdominowane było przez 2 istotne wydarzenia: referendum i wybory do Sejmu Ustawodawczego. Wyniki abstrahując od wiarygodności i metod ich osiągnięcia, oznaczały faktycznie utrwalenie władzy ludowej i stabilizację polityczną. Nastąpiło wzmocnienie roli Polskiej Partii Robotniczej, zwiększył się jej stan liczebny. Zmniejszeniu uległo znaczenie zbrojnego podziemia, m.in. w wyniku amnestii w lutym 1947 r., która spowodowała wyjście z lasu dużej grupy osób. Systematycznie malały wpływy Polskiego Stronnictwa Ludowego, co w wypadku Ostrołęki nie miało specjalnego znaczenia ze względu na niewielki wpływ tej partii na naszym terenie.

W gospodarce najważniejszą sprawą była odbudowa kraju, która z dużym natężeniem, przy wielkiej ofiarności wszystkich Polaków, trwała od początku do końca omawianego okresu. Utrzymane zostały pookupacyjne podatki i dostawy obowiązkowe okresu. Utrzymane zostały pookupacyjne podatki i dostawy obowiązkowe, a równocześnie przydziały na kartki, powszechnie obowiązujące od czasów wojny. Ogromne braki na artykuły pierwszej potrzeby oraz wspomniany system kartkowy spowodowały szybki rozwój inicjatywy prywatnej w handlu i drobnej wytwórczości. Miała ona duże wsparcie ze strony samorządu gospodarczego oraz spółdzielni i ich związków. W odpowiedzi na to, władze uległy represje ze strony komisji nadzwyczajnych do walki z nadużyciami gospodarczymi, centralnie ustalano wysokość cen i marż, a prywatny handel obłożono wysokimi podatkami. W 1947 r. rozpoczęto realizację trzyletniego planu odbudowy gospodarczej, w którym jako cel stawiano przekroczenie przedwojennej stopy życiowej, integrację Ziem Zachodnich i Północnych zresztą Polski, wyrównanie strat wojennych oraz utrwalenie przemian gospodarczych i ustrojowych zaszłych po 1944 r.

Był to szczególnie ważny okres także dla Ostrołęki. W lutym 1945 r. powróciła do miasta większość mieszkańców przebywających głównie w południowej części powiatu. Przeniosły się tu władze państwowe i samorządowe oraz instytucje i organizacje. Rozpoczęły oficjalną działalność wszystkie partie i stronnictwa polityczne: Polska Partia Socjalistyczna, Stronnictwo Ludowe, Polska Partia Robotnicza, Stronnictwo Demokratyczne, z tym, iż najistotniejszą rolę odgrywali socjaliści i ludowcy. Członkowie PPR rekrutowali się w zasadzie z dwóch instytucji: Komendy Powiatowej MO i PUBP, liczebność organizacji SD była niewielka. Wybrane zostały komitety bądź zarządy powiatowe, rozpoczęto także tworzenie kół lub podstawowych organizacji. Prawie cała działalność polityczna koncentrowała się w Ostrołęce. Nie istniały żadne instancje gminne, a przeważająca liczba członków partii mieszkała w mieście. Na słabą działalność partii w terenie znaczący wpływ wywierała duża aktywność zbrojnego podziemia, faktycznie paraliżująca działanie władz zarówno partyjnych, jak także administracyjnych. Na posiedzeniach, powołanej pod koniec kwietnia, Międzypartyjnej Komisji Porozumiewawczej podejmowano wspólne decyzje dotyczące spraw gospodarczych, politycznych i personalnych. Kształtowały się organizacje młodzieżowe, z których najliczniejszy i najaktywniejszy był Związek Harcerstwa Polskiego.

Spółeczeństwo miasta różnie reagowało na nową rzeczywistość. Początkowa radość i euforia z powodu odzyskania wolności stopniowo gasły w obliczu coraz częstszych aresztowań, najpierw ze strony NKWD, a potem UB. Istniało wiele uprzedzeń i niechęci do wszystkiego co chciała wprowadzić władza ludowa. Nakładały się na to ciężkie warunki bytowe, szczególnie aprowizacyjne i mieszkaniowe.

Pod koniec 1947 r. i przez rok 1948 trwały przygotowania do zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego. W akcji „oczyszczania szeregów” dotkliwie ucierpiała PPS. Pozbyto się wówczas wielu starych działaczy, zastępując ich młodymi, dyspozycyjnymi i popierającymi linię PPR, która w tym czasie stała się najliczniejszą partią w Ostrołęce. Utworzona w grudniu 1948 r. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza zdominowała całokształt życia politycznego. Od końca 1947 r. trwały

także intensywne przygotowania do połączenia organizacji młodzieżowych. Mimo oporów, szczególnie ze strony młodzieży socjalistycznej i ludowej, doprowadzono do powstania 22 lipca 1948 r. jednej młodzieżowej organizacji – Związku Młodzieży Polskiej, wzorowanej na radzieckim Komsomole.

Rok 1948 zamyka pierwszy, ważny okres powojennych dziejów Ostrołęki. W ciągu 4 lat od wyzwolenia spod niemieckiej okupacji miało miejsce wiele znaczących wydarzeń w życiu społeczno-gospodarczym i politycznym.

Lata 1949-1956 były ważne w rozwoju gospodarczo-społecznym kraju. Pomyślnie zakończona została realizacja Planu Trzyletniego, w wyniku której odbudowano wiele zniszczonych w czasie wojny zakładów pracy, przedsiębiorstw i instytucji. Nastąpił wzrost stopy życiowej, choć nieco niższy od planowanego, zniesiony został system kartkowy, poprawie uległy warunki życia zmniejszyły się znaczne niegdyś kontrasty w zarobkach, wielu ludziom żyło się po wojnie lepiej. Żywność była dość tania i dostępna, kolejki jednak były na porządku dziennym. Rozpoczęto realizację Planu Sześcioletniego (obejmującego lata 1950-1955), którego głównym celem miała być „budowa podstaw socjalizmu”. W jego wytycznych założono usunięcie z gospodarki elementów kapitalistycznych, przekształcenie gospodarki drobnotowarowej w uspołecznioną i rozwój uwarunkowany priorytetem przemysłu ciężkiego. Postęp odnotowano w upowszechnianiu kultury i w oświacie.

Na początku lat pięćdziesiątych zakończono niszczenie niepodległościowego podziemia. Istniejące jeszcze w latach 1945-1952 ogniwa Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” penetrowane były przez Urząd Bezpieczeństwa, a następnie likwidowane. Represjami objęto m.in. niektórych socjalistów, działaczy Polskiego Stronnictwa Ludowego, dawnych polityków sanacyjnych, chadeków, narodowych demokratów i dowódców AK. Mimo zawarcia porozumień rządu z Episkopatem, w kwietniu 1950 r. władze rozpoczęły politykę antykościelną.

22 lipca 1952 r. uchwalona została Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej opracowana według wzorów radzieckich. Obok opisu podstaw ustrojowych, zawierała wiele elementów deklaratywno-propagandowych. Zamiast tradycyjnego podziału władz na ustawodawczą, wykonawczą i sędziowską wprowadzono „organy władzy państwowej”. Należały do nich również, w gromadach i miastach, wybierane na 3 lata, rady. Rady wyższego stopnia mogły uchylać uchwały rad niższego szczebla. Wszystkie swobody obywatelskie pozbawiono gwarancji, a korzystanie z nich obwarowano spełnianiem obowiązków obywatelskich.

W życiu społecznym, politycznym i gospodarczym ważne znaczenie odgrywała propaganda, której głównym celem było przekonywanie o wyższości systemu socjalistycznego nad kapitalistycznym. Dla przeciętnego człowieka zwykła praca zawodowa, nawet w atmosferze ciągłej i nachalnej. Satisfakcję dawało także uczestnictwo w odbudowie i rozbudowie gospodarki oraz powrót do normalnego życia codziennego.

W życiu politycznym nastąpił (trwający 40 lat) okres dominacji Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, która wraz z wasalnymi stronnictwami: Zjednoczonym Stronnictwem Demokratycznym sprawowała pełnię władzy. Zgodnie z teorią zaostrenia walki klasowej wyszukiwano często wymyślonych wrogów, by ich następnie skutecznie zwalczać. Poprzez wprowadzenie w 1950 r. tzw. systemu nomenklatury, a więc zależności zajmowanego stanowiska od poparcia partii, o obsadzie stanowisk w administracji, zakładach, instytucjach i stowarzyszeniach decydowały odpowiednie egzekutywy lub sekretariaty. Ruch młodzieżowy został zmonopolizowany przez Związek Młodzieży Polskiej, któremu podporządkowano nawet harcerstwo. W 1952 r. powołano Front Narodowy, który miał przybrać formę masowego ruchu społeczno i stanowić nadbudowę nad wszystkimi dopuszczonymi do legalnego działania instytucjami społecznymi.

Z powodu trudnej sytuacji w rolnictwie (brak środków na inwestycje, forsowanie kolektywizacji) zmalały dostawy żywności do miast, w 1952 r. ponownie wprowadzono system kartkowy, a w 1953 r. drastycznie podniesiono ceny. Znacznie spadł poziom życia społeczeństwa.

Na mocy ustawy z marca 1950 r. dokonano zmian w administracji państwowej i samorządowej. Zniesiono stanowiska wojewodów, starostów, burmistrzów i wójtów oraz ograniczono kompetencje rad narodowych, w których przewagę uzyskały prezydium, organy wykonawcze rad, hierarchicznie

podporządkowane instancjom wyższego szczebla. W 1954 r. odbyły się pierwsze po wojnie wybory do rad narodowych.

Na licznych kursach kształcono analfabetów, w związku z tym ich odsetek szybko spadał. Tanie, w masowych nakładach wydawane książki, głównie z klasyki polskiej literatury, były ogólnie dostępne. Podobnie było z prasą. W roku szkolnym 1948/49 nauczaniem początkowym objęto w Ostrołęce, podobnie jak w całym kraju, ponad 95% uczniów. W szybkim tempie rozwijało się szkolnictwo średnie.

Dla Ostrołęki najistotniejszą decyzją, rzutującą na jej rozwój i życie mieszkańców, była decyzja władz centralnych o lokalizacji dwóch dużych zakładów przemysłowych: Fabryki Celulozy i Papieru oraz elektrociepłowni. Co prawda produkcja w nich rozpoczęła się nieco później (w elektrociepłowni w 1956 r., a OFCiP w 1959 r.), ale pozytywne skutki ich lokalizacji, szczególnie jeśli chodzi o zatrudnienie, dało się odczuć już pod koniec omawianego okresu. W miejsce likwidowanych prywatnych sklepów i zakładów rzemieślniczych powstawały spółdzielnie, z których największe to: Spółdzielnia „Przyszłość” i Spółdzielnia Inwalidów „Narew”.

Streszczenie

Artykuł traktuje o pierwszych 12 latach historii Ostrołęki po II wojnie światowej. Cezurę czasową stanowi rok 1944, to jest data wyzwolenia Ostrołęki spod okupacji hitlerowskiej, natomiast rok 1956 to tzw. wydarzenia październikowe w Polsce. Pierwsze lata powojenne to przede wszystkim likwidacja zniszczeń wojennych oraz tworzenie władzy państwowej, samorządowej, jak także tworzenie różnorodnych instytucji, urzędów i organizacji. Przedstawione zostały m.in. główne problemy funkcjonowania służby zdrowia, oświaty i kultury. Nastąpiły wówczas ważne wydarzenia w życiu politycznym, do jakich należy zaliczyć: walkę z niepodległościowym podziemiem, referendum i wybory do Sejmu, zjednoczenie ruchu robotniczego i ludowego oraz organizacji młodzieżowych. Początek lat pięćdziesiątych to pierwszy etap uprzemysłowienia miasta, czego szczególnym dowodem była budowa elektrociepłowni oraz Ostrołęckiej Fabryki Celulozy i Papieru. Nastąpiło także odrodzenie spółdzielczości, rozwijał się transport, rzemiosło i handel.

Summary

This article examines the first 12 years of Ostrołęka's history after World War II. The year 1944, the date of Ostrołęka's liberation from Nazi occupation, marks the turning point, while 1956 marks the so-called October events in Poland. The first postwar years were primarily marked by the recovery from war damage and the establishment of state and local government, as well as the creation of various institutions, offices, and organizations. Among other things, the article presents the main problems in the functioning of the health service, education, and culture. Important political events took place during this period, including the fight against the independence underground, the referendum and elections to the Sejm, the unification of the workers' and peasant movements, and youth organizations. The early 1950s marked the first stage of the city's industrialization, particularly evidenced by the construction of a combined heat and power plant and the Ostrołęka Pulp and Paper Factory. Cooperatives also experienced a revival, and transport, crafts, and trade flourished.

Słowa kluczowe:

Ostrołęka, odbudowa, przemysł, życie polityczne, zdrowie, oświata

Keywords:

Ostrołęka, reconstruction, industry, political life, health, education